

מהו ערכם ומהי מטרתם של לימודי המקצועות ההומניסטיים בבית הספר?

מאת

פרופ' שרה זמיר וד"ר לאה ברץ

המכללה האקדמית אחווה

sarazamir5@gmail.com

ibaratz@netvision.net.il

ארגון המורים נלחם לאחרונה על מקומם של הלימודים ההומניסטיים בבתי הספר התיכוניים ויצא בקמפיין נרחב תחת הסיסמא: "זה לא ריאלי-בלי הומאני". באוניברסיטאות כבר מזמן מגדירים את המחלקה לתלמוד כמחלקה לתלמיד. בדיחה זו אולי עצובה, אבל היא שקף לפני החברה ההווה והעתידית של המדינה. העולם של היום בנוי על אידיאולוגיה של חדשנות מתמדת, על התנגדות לכל קפיאה על השמרים, על התפישה שהחידוש הוא דבר חיובי מלכתחילה, וכי יש לחדש כל הזמן כדי לנוע קדימה. מתוך נקודת ראות זאת מערכת החינוך נדרשת, כמו כל מערכת אחרת, לחדש כל הזמן – להציג בפני הציבור, עובדי המערכת ואלה הזקוקים לה, חידושים מתמידים. משום כך, כל שר חינוך רואה עצמו חייב להנהיג רפורמות, כל ראש עיר ומועצה מקומית מציג בפני בוחריו את התוכנית החדשה והחדשנית לחינוך ומנהלי מוסדות חינוך, כמו גם מורים ובעלי תפקידים אחרים במערכת, פועלים לשינויים וחידושים במוסדם (קינן, 2016) אבל דווקא במקום של לימודי ההומניסטיקה דווקא כאן יש ל"ישן מפני חדש תקים" מקום בעיצוב ושימור ערכי המסורת. שימור ערכים במובן הרחב, כפי שמציג אלוני בספרו "כל שצריך אדם" דרך ערכי תרבות קנונים בתרבות היהודית והישראלית.

במקביל לתהליך שחיקתו של המורה הלכה וגברה מגמה נוספת אשר מצביעה על ירידה משמעותית במעמדם של כלל מקצועות "מדעי הרוח" הנלמדים בבתי הספר ובאוניברסיטאות.

החל משנות השמונים, לאחר רפורמות שחלו במבנה בחינות הבגרות והמגמות הלימודיות השונות שנפתחו בעבור התלמידים, ניתן היה להבחין בשני גורמים מרכזיים המשפיעים על קביעת מעמדן של המקצועות השונים: היקף הפנייה למקצועות השונים וכן הפרופיל הלימודי והחברתי של התלמידים הפונים אליהם. נמצא כי חלה ירידה משמעותית אצל תלמידים אשר פנו ללימודים הומניסטיים בתיכון; רוב התלמידים פנו לעבר לימודים מדעיים ופחות ללימודים הומניסטיים. עוד נמצא שהאוכלוסייה שניגשת ללימודים הומניסטיים מורכבת מתלמידים עם יכולות לימודיות נמוכות יותר או לחלופין תחושות מסוגלות נמוכות וזאת בהשוואה לתלמידים שפנו לכיוון הלימודים הראליים.

טיעונים שונים מנסים להסביר את עצם התופעה:

הטיעון המקצועי, מוצא ביסוס בתהליכי הפנייה להיי-טק של ישראל היום, גורס מדעי הרוח אינם תורמים ליכולתם של בוגריהם 'לעשות כסף'. לפיכך, יש לעודד רק מקצועות שיכולים להניב למדינה תועלת שימושית ומכאן שמדעי הרוח אינם נתפסים כתורמים לעולם במונחים של רווח ושפע כלכלי (שנהר, 2009).

הטיעון הכלכלי-גלובלי סובר כי חינוכם של הצעירים חייב לאפשר להם התחרות בסביבה הגלובלית. ידע בתחומי הומניסטיקה נתפס כחסר תשובות פרקטיות לרוב האתגרים המעשיים העומדים בפני החברה האנושית, ולפיכך נחשב ידע שאין לו תפקיד ציבורי קונסטרוקטיבי.

הטיעון המדעי לעומתו, גורס כי הידע שנוצר במקצועות ההומניסטיים הוא "רך", יחסי ותמיד מתבסס על פרשנות תלוית עידן שניתן לסתור.

טיעון נוסף הוא הטיעון הטכנולוגי: הטכנולוגיה שינתה את פניה של האומנות. חשוב להשקיע בלימודי מדיה על פני לימוד אומנות גבוהה, בין שספרות הכתובה על נייר וספר ובין שאומנויות ותיקות אחרות. בהרווארד בשנים 2012-2013 לחבור ולבחון את הסוגיה (Sorensen, 2013; ; אילון ויוגב, 1994).

והטיעון האחרון הוא הטיעון הסוציאליזטורי: אינטרסים שיווקיים של קונגלומרטים מונעים חינוך ביקורתי בכך שהם מטשטשים את ההיבטים הפוגעניים בפעילות התאגידיים, כמו

פגיעה בסביבה או ניצול של עובדים. בנוסף, פעילות תאגידית מקדמת תרבות צרכנית על חשבון תרבות הומניסטית וחותרת תחת האוטונומיה של צוות בית הספר בקביעת תכני ההוראה (שטיין, 2007) .

מטרת החינוך ההומניסטי הוא בעיצוב אדם בעל השכלה כללית וחשיבה פתוחה ומכאן שלימודים אלו מבקשים לעודד את התפתחות התרבות, המוסר והערכים החברתיים-פוליטיים, חקר משמעות החיים ועיצוב אופי האנוש (קליינברג, 2016, Roche, 2010) .

ההומניסטיקה מהווה רכיב מרכזי של הידע המצופה מאדם המשתייך לעילית תרבותית ומכאן שאם יחדל בית הספר להוות גורם משמעותי בהפצת ידע זה, תימנע מהצעירים האפשרות לרכוש ידע זה במסגרת לימודי התיכון. מדיניות בית הספר יכולה במידה רבה להשפיע על נטיית התלמידים בבחירת לימודים במסגרת המגמות ההומניסטיות לצד לימודים במגמות המדעים ובכך יתאפשר תחילתו של תיקון המצב הבלתי שוויוני שנוצר בין המגמות הלימודיות השונות בתיכון. בית ספר שיעודד את לימודי ההומניסטיקה ויכיר בחשיבותם לצד לימודי המדעים יביא לכך שיותר תלמידים טובים יבחרו ללמוד במגמות ההומניסטיות ומכאן שיביא לאיזון בהעברת התרבות והערכים בין כלל התלמידים, בשונה מן המצב הנתון כיום. הוראת מקצועות ההומניסטיקה ברמה התוכנית מבקשת לעמוד על מורכבות נפש האדם, קשייו וערכיו, כפי שהם עולים מתוך החומר הנלמד. ההומניסטיקה חותרת לתאר את כל הדילמות האנושיות, הערכיות והמצפוניות והיא פורשת בפני התלמיד מגוון של גילויים על עצם הווייתו של האדם. הוראת המקצועות ההומניסטיים נשענת גם על שאלות לאומיות וחברתיות, בהתאם לרקע, לנושא ולמסרים של החומר הנלמד ובכך היא מעצבת את דמות האזרח. המשימות הרבות הכרוכות בהוראת מקצוע ההומניסטיקה מקשות לא מעט על עבודתו של המורה משום שקשה ללמד את כל גוני המקצוע. על המורה מוטלות משימות הקשורות בעיצוב אישיותו של הקורא, עליו לעסוק בפיתוח הכתיבה, פיתוח הקריאה, פיתוח הבנת הלשון, פיתוח השיפוט וכן הלאה. (בן-עמי, 1999).

על פי אלוני (2005, 2013) חינוך טוב הוא טיפוח בני אדם בזיקה לטבע האנושי, לתרבותי-האיכותי ולסגולי-אישיותי – והכול מתוך הקפדה על אקלים אינטלקטואלי וחברתי, שמוותר את רוח התלמידים חופשיה לחקרנות, לפרשנות, לביקורתיות, ליצירתיות ולהגדרה עצמית. זהו חינוך המבקש לסייע לאנשים לממש יכולות אישיותיות, תשתיות תרבותיות והזדמנויות חברתיות, ולצרוף לעצמם חיים אוטונומיים ומלאים של משמעות, הגינות והגשמה עצמית. " חינוך טוב" לא נולד במגדל שן והוא אינו ספר מן הספרים "היושבים על הגדר", כי אם כתב עמדה שמתיימר לקדם צעירים למיטבם.

מקורות

איילון, ח' ויוגב, א' (1994). מעמד הלימודים ההומניסטיים בחינוך התיכון בישראל. אצל ד' חן (עורך), *החינוך לקראת המאה העשרים ואחת* (221-247). אוניברסיטת תל-אביב: הוצאת רמות.

איילון, ח', ויוגב, א' (2002). *חלון לחלום האקדמי: השלכות חברתיות של התפשטות ההשכלה הגבוהה בישראל*. ירושלים: משרד החינוך והתרבות.

אלוני, נ' (2005). *כל שצריך להיות אדם - מסע בפילוסופיה חינוכית* (עריכה וכתובת מבואות), הוצאת הקיבוץ המאוחד.

אלוני, נ' (2013). *חינוך טוב*, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

פיינגולד, ב"ע' (1999). הוראת הספרות-מקצוע לקראת "הכחדה"? דפים 29, 152-159.

קינן, ע' (2016). אפילוג, אצל י. פויס (עורכת), *ההגיונות הסותרים של החדשנות הפדגוגית* (259 - 264), ת"א: מכון מופ"ת.

קליינברג, א (2016). [לאן נושבת הרוח? דברים מן הכנס הראשון של קובעי מדיניות](#)

[בחינוך](#). אוחרזר לאחרונה ב 27.2.22

רשף, י' (2020) על כוחה של היצירה הספרותית כמרחב מברר זהות בימת דיון 67

<https://bitaon.macam.ac.il/articles/12235>

שטיין, א. (2007). אריזת החסכון של החינוך? חקר מקרה של רשת סופרמרקטים המחנכת

ל"צרכנות אחראית". עבודת גמר לקראת תואר מוסמך. תל אביב: אוניברסיטת תל

אביב, הפקולטה למדעי החברה והרוח.

שנהר, ע' (2009). מדעי הרוח, מצב הרוח ועתיד החברה בישראל. מחשבה רב- תחומית

בחינוך ההומניסטי, 60 שנות ישראל: לאן נוליד את החינוך? 4, 29-31.

Roche, M. W. (2010). *Why choose the liberal arts?* Notre Dame: University of Notre
Dame Press

Sorensen, D. (2013). Humanities at Harvard College: Mapping the future, Harvard
Magazine. [https://www.harvardmagazine.com/sites/default/files/Mapping%20th
e%20Future%252](https://www.harvardmagazine.com/sites/default/files/Mapping%20the%20Future%252)

אוחזר

לאחרונה ב 27.2.22